

Vývoj školství na našem území a současný školní systém

Implementace ICT do výuky č. CZ.1.07/1.1.02/02.0012 GG OP VK

Tereziánské reformy - počátky školského systému na našem území a jeho vývoj do r. 1869

- hospodářský a politický vývoj ve 2. pol. 18. stol. (zakládání manufaktur, zrušení nevolnictví) si vynucuje změny ve školství; školských otázek se ujímá stát, je zavedena **všeobecná vzdělávací povinnost** pro děti poddaných

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- r. **1774** vydala M. Terezie **Všeobecný řád školní**, který byl prvním výrazným zásahem do školního vzdělávání, cílem řádu je poskytnout každému takové vzdělání, které odpovídá jeho původu, děti, které neměly domácího učitele, musely chodit do školy, dokud nezvládly látku (6-7 let)

Existovaly vedle sebe 3 typy škol:

- **školy triviální** se zřizovaly na vesnicích, byly 1-2třídní, obsahem byl katechismus a trivium, tj. čtení, psaní počítání, také pracovní a hospodářské znalosti podle povahy bydliště, vyučovacím jazykem byla čeština
- **školy hlavní** se zřizovaly ve městech, byly 3-4třídní, kromě trivia se vyučovala i latina, zeměpis, dějepis, přírodověda, od 3. třídy byla vyučovacím jazykem němčina
- **školy normální** existovaly pouze v zemských centrech, byly 4třídní, vyučovacím jazykem byla němčina, vyučovalo se rozšířené učivo škol hlavních

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- školská reforma se dotkla i vzdělávání učitelů, v době pobělohorské, kdy došlo k úpadku ve vzdělání, se často stávají učitelé vysloužilí vojáci, kteří umí číst, psát, počítat a mají bohaté zkušenosti z dlouholeté vojenské služby
- v r. 1775 byla v Praze při normální škole zřízena **preparanda**, čili učitelská příprava, po 3 měsících mohl být zájemce ustanoven pomocníkem na venkovské škole, po 6 měsících na městské, po roční pomocnické službě si kandidáti učitelství mohli složit **zkoušku učitelské způsobilosti**
- jako pomůcka k výuce sloužila učitelům **methodní kniha**, v níž byla uvedena pravidla výuky

- v reformách školství pokračoval syn M. Terezie Josef II., rozšířil síť škol - na každých 90 až 100 dětí měla být jedna škola
- od r. 1780 byla škola povinná i pro dívky, byly prováděny soupisy dětí školou povinných, za neposílání dětí do školy rodičům hrozila peněžitá pokuta nebo jednodenní vězení
- učitelské kurzy se od 20. let 19. stol. prodloužily na 6 měsíců, pak na rok a od poloviny 19. století byly dvouleté
- reformovalo se i vyšší školství, vznikala gymnázia místo zrušených jezuitských škol, vznikaly odborné školy

Počátky a rozvoj české pedagogiky v 19. století

- novodobá česká pedagogická teorie má své počátky v **národním obrození** na přelomu 18. a 19. století
- v době neutěšeného stavu základního školství se setkáváme na českém venkově s pokrokovým typem **vlasteneckých učitelů**, kteří se snažili pomáhat širokým lidovým vrstvám osvětovou prací a současně čelit silící germanizaci
- postupně vystupují tito učitelé i s požadavky na školskou reformu a na lepší sociální zabezpečení učitelstva

Představitelé české pedagogiky v 18. a 19. století

Jakub Jan Ryba (1765 - 1815)

- byl výrazným představitelem národněobrozeneckých snah, učitel a hudební skladatel z Rožmitálu
- „Česká mše vánoční“

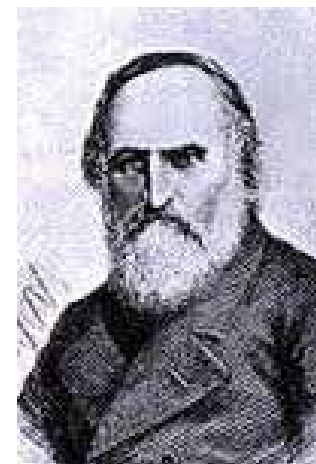

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Bernard Bolzano (1781 - 1848)

- pokusil se o obecnější pedagogickou koncepci
- vynikající vědec a univerzitní profesor, který odchoval generace obrozeneckých buditelů
- utopicko-sociální spis **O nejlepším státě**, ve kterém se zamýšlí i nad problémy výchovnými
- vyzvedá úlohu **rodinné výchovy**, požaduje **povinnou školní docházku do 14-15 let** a zdůrazňuje široké věcné vzdělání
- ve škole věnuje důležité místo také činnostem pracovním
- jako matematik si plně uvědomuje význam logicky uspořádaného vzdělávacího systému, požaduje hodnotné učebnice, vhodné pomůcky a názorné metody vyučování

Karel Slavoj Amerling (1807 - 1884)

- vystoupil s promyšleným plánem na reformu základní školy v duchu národních tradic
- cílem školy má být příprava jedince, který bude tvořivě rozvíjet vědění, a uvádět do života mravní principy své společnosti; výchova má být všestranná, soustavná a ve shodě s Komenským orientovaná na všechny základní obory lidského vědění a lidské činnosti
- vytvořil četné učebnice, příručky a názorné pomůcky pro přírodovědné vyučování, byl neúnavným organizátorem českého učitelského hnutí, usiloval o rozvoj dívčího školství, vydával pedagogický časopis **Posel z Budče** a zasloužil se o vybudování první české hlavní školy v Praze, která nesla symbolický název **Budeč**

Gustav Adolf Lindner (1828 - 1887)

- pedagog, filozof, psycholog a sociolog, stal se prvním profesorem pedagogiky na Karlově univerzitě
- jeho známá díla jsou **Obecné vychovatelství**, **Všeobecné vyučování** a **Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním**
- Lindner zdůrazňoval národní prvek ve výchově, požadoval vysokoškolské vzdělání pro učitele základních škol a zasazoval se o vyšší vzdělání dívek

Vývoj školství na našem území v 2. polovině 19. století

- po zrušení absolutismu v Rakousku nastaly vhodné podmínky pro rozvoj školství, změnilo se postavení školy k církvi - té je pouze ponecháno řízení vyučování náboženství
- Základní školský zákon je vydán r. **1869** - stanovuje osmiletou povinnou školní docházku, rozšiřuje obsah vzdělání, reorganizuje systém elementárního školství

- **Obecné školy** měly cíl vychovat děti v mravnosti, zbožnosti a rozvíjet jejich poznání (jazyk, počty, psaní, reálie, geometrie, zpěv, tělocvik, náboženství)
- **Měšťanské školy** poskytovaly dětem, které nenavštěvovaly střední školu, vyšší vzdělání než školy obecné
- od r. 1870 byl podle zákona zákaz tělesných trestů ve školách
- školy obecné a měšťanské byly určeny dětem městské a venkovské chudiny, po škole děti odcházely do praxe, **Střední školy** navštěvovaly děti ze středních a vyšších společenských vrstev, absolvování střední školy bylo předpokladem pro studium na vysoké škole

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dělení obecných škol

- **obyčejné obecné**
  - úkolem je vychovat děti k mravnosti a zbožnosti, rozvíjet jejich poznání, školy veřejné (zřizované státem, zemí, obcí) a soukromé
  - obsah: náboženství, jazyk, počty, reálie, psaní, zpěv, tělocvik; děvčata navíc ženské práce a nauku o domácím hospodaření
  - v továrních školách zákonem dáno 12 vyučovacích hodin týdně, mohly být při nich zřizovány školky k opatrování, vychovávání a vyučování dětí školou nepovinných, též mohly být zřizovány kurzy (polní hospodářství, řemesla) pro děti městské a venkovské chudiny
  - počet 80 žáků na třídu zvýšen na 100
  - vyučovali absolventi učitelských ústavů

Měšťanské

- určeny dětem, které nenavštěvovaly střední školu
- vyšší vzdělání než na obyčejné obecné škole
- obsah: náboženství, jazyky, přírodopis, přírodopis, aritmetika aj.; dívky stejné předměty navíc jako na obecné škole, na německých se vyučovalo německy, mohl být vyučován i další jazyk.
- charakter a délka školy ponechána na zřizovatelích, mohla být osmiletá, nebo tříletá navazující na 5. ročník obecné školy, v tříletých a posledních třech ročnících měšťanky žáci oddělení podle pohlaví
- pro děti městské a venkovské chudiny - příprava pro studium na učňovských ústavech, odborných školách nevyžadujících přípravu ze střední školy, příprava pro průmysl a zemědělství, vyučovali zde učitelé se speciální zkouškou

Vývoj ostatních druhů škol

- **Gymnázia** - výuka klasických jazyků
- **Reálka** - z původní přípravy pro průmysl a zemědělství v r. 1868 sedmiletá škola vzdělávající v reáliích, zavedením maturity (1869) se stala plnohodnotnou střední školou připravující pro VŠ
- **Reálné gymnázium** - snaha o vyrovnání předešlých krajností, soukromá instituce založena v r. 1862, státními se staly až Marchetovou reformou v r. 1908, jejich vznik praktickou výhodou ⇒ vstup na oba VŠ směry (univerzitní, technický) bez diferenčních zkoušek ⇒ velký zájem ⇒ rostl jejich počet
- **Reformní reálné gymnázium** - Marchetova reforma uzákonila tento další typ střední školy, nižší stupeň reformního reálného gymnázia odpovídal reálce, preferovány moderní jazyky

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- na sklonku 19. stol. první dívčí střední školy ⇒ výsledek emancipace a rovnoprávnosti ve vzdělávání ⇒ zásluha E. Krásnohorské ⇒ 1890 dívčí gymnázium v Rakousku zvané Minerva ⇒ počátek rozvoje vyššího dívčího vzdělání, postupně jim bylo povoleno VŠ studium ⇒ filosofická fakulta 1897, lékařská 1900
- rozvoj průmyslu a zemědělství ve 2. pl. 19. st. a na počátku 20. stol. ⇒ rozvoj **odborných škol** (zemědělské, průmyslové, obchodní); podpora průmyslových podniků, společností a podpora nadací, netvořily systém, docházka od 1 roku do 4 let; navazovaly na nižší střední, později i měšťanky; některé úroveň SŠ

Vysoké školy

- 28. 2. 1882 dosavadní Karlo - Ferdinandova univerzita rozdělena na českou a německou
- 1882-83 šk. r. pouze 2 fakulty - filozofická, právnická, o rok později lékařská, od r. 1891-92 bohoslovecká; Česká univerzita (1. rektor Tomek)
⇒ rozvoj české vědy a kultury
- v pol. 19. století snahy o rozvoj institucí pro **předškolní výchovu**, před revolucí 1869 u sv. Jakuba v Praze první česká mateřská škola; třetí typ předškolního zařízení této doby - opatrovny, dětské zahrádky; rozvoj domácí tradice, francouzské a fröbelovské tradice německé
- do 2. pol. 19. století silné národnostní hnutí zaměřené zejména na jazyk dosáhlo jistých úspěchů
- **1866 zemský zákon o rovném právu obou zemských jazyků na českých školách**

Školství v Československé republice v období 1918 - 1939

- po vzniku samostatného československého státu zůstaly v platnosti zákony z období monarchie, byly provedeny pouze dílčí úpravy, obsah se rozšiřuje o občanskou nauku, je snaha snížit počet žáků na jednoho učitele z původních 80 na 60
- na *venkově* převažovaly dále 1 - 2 třídní obecné školy, to umožňovalo zřízení škol i v malých obcích a tím zabezpečení gramotnosti
- ve *městech* existovaly většinou 5třídní školy obecné a na ně navazovaly 3třídní měšťanské

- gymnázia byla 8letá, dělila se na nižší a vyšší
- meziválečné období se vyznačuje snahami o reformu školy, vzniká řada pokusných škol s různým obsahem a metodami práce s žáky; je kritizováno, že systém školy upřednostňuje děti majetných rodičů; předmětem kritiky je celý systém i úroveň školní praxe
- učitelé sami se snaží ovlivňovat školskou politiku státu; na svém prvním sjezdu v r. 1920 delegáti požadují nový školský zákon, zrušení zastaralé legislativy z Rakouska-Uherska, požadují vytvoření základu jednotného školského systému od mateřských škol až po školy vysoké, požadují vysokoškolské vzdělání všech učitelů; zásadní reformu, kterou připravil Václav Příhoda, se nepodařilo prosadit do praxe

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937)

- filosof, politik a státník - jeho dílo se stává ideovým zdrojem české vědy, školy a výchovy
- v pedagogické oblasti sice nepodal ucelené dílo o výchovných otázkách, ale celá jeho filozofie (např. spis **Ideály humanistů**) má významné pedagogické konsekvence
- pedagogický význam má již jeho důraz na aktivní stránku filozofie, na konkrétní činy založené na hlubokém poznání a přesvědčení; neméně významný je jeho důraz na úlohu vědy při formování osobnosti, na široký a mnohostranný vědecký rozhled umožňující nejen správně poznat, ale i kriticky zhodnotit, zaujmout odpovídající stanoviska a rozhodnout se k žádoucímu činu

Implementace ICT do výuky č. CZ.1.07/1.1.02/02.0012 GG OP VK

- v centru výchovy stojí podle Masaryka **mravní formování osobnosti**
- úkolem výchovy je utvářet jedince s hlubokým humanistickým přesvědčením, který svým životem naplňuje základní křesťanské ideály vztahu člověka k člověku

František Drtina (1861-1925)

- stal se Lindnerovým nástupcem na Karlově univerzitě
- obrátil pozornost k vývoji pedagogického myšlení a položil svými studii základy historickosrovnávacího studia v naší pedagogice
- v roce 1930 byl soubor Drtinových prací vydán pod názvem **Ideály výchovy**

Josef Úlehla (1852-1933)

- svérázná postava v dějinách české pedagogiky, významný organizátor moravského učitelského hnutí a průkopník volné školy
- vyšel z kritiky herbartovské školy a v duchu Rousseauově a Tolstého požaduje svobodný a harmonický rozvoj dítěte na základě sebevýchovy a samoučení
- své záměry uskutečnil v letech 1911-1918 na české menšinové škole ve Vídni
- ruší učební plán a rozvrh hodin, zavádí volné besedy s žáky, hlavním zdrojem jejich poznání má být osobní zkušenost, pozorování a experiment, výrazně posiluje činnosti výtvarné a pracovní

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Otakar Kádner (1870-1936)

- nejvýznamnější postava české pedagogiky za předmnichovské republiky, profesor tohoto oboru na Univerzitě Karlově v Praze
- je autorem rozsáhlých syntetických prací - šestidílných **Dějiny pedagogiky** (1923-24), třídílných **Základů obecné pedagogiky** (1925-26) a čtyřdílného spisu **Vývoj a dnešní soustava školství** (1929-33)
- zpracoval rozsáhlý faktografický materiál a prosadil v české pedagogice exaktní historickosrovnávací myšlení
- jeho dílo je prodchnuto demokratiem a metodologicky dokládá hodnoty českého pozdního pozitivizmu

Otokar Chlup (1875-1965)

- působil jako profesor pedagogiky na brněnské Masarykově univerzitě
- spisy **Vývoj pedagogických idejí v novém věku** (1924), **Středoškolská didaktika** (1935) nebo **Pedagogika** (1936)
- ve své pedagogice kritizuje Chlup formalismus ve výchově, který viděl v nedoceňování obsahové stránky a v její vyumělkovanosti, jak se projevovala v některých reformních pokusech
- současně odmítá tradiční didaktický materialismus, projevující se jednostrannou orientací na množství poznatků
- usiluje o syntetické pojetí výchovy a o harmonizaci jednotlivých výchovných složek v komplexním výchovně-vzdělávacím procesu

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jan Uher (1891-1942)

- výrazně přispěl k rozvoji české pedagogiky v našem století
- profesor Masarykovy univerzity, který zahynul v nacistickém koncentračním táboře
- svým výrazným sociologickým pohledem na výchovnou problematiku rozšířil myšlení této vědní disciplíny o novou dimenzi
- k jeho hlavním dílům patří **Problém kázně (1924)**, **Základy americké výchovy (1930)** a **Středoškolský student a jeho svět (1939)**

Václav Příhoda (1889-1979)

- stal se průkopníkem cesty za zásadními reformami výchovy a školy
- profesor pedagogiky a psychologie na Univerzitě Karlově v Praze
- svými pracemi zasáhl Příhoda jak do rozvoje české pedagogiky, a to především spisy **Racionalizace školství** (1930) a **Teorie školského měření** (1930), tak do rozvoje psychologie pedagogické a vývojové: **Úvod do pedagogické psychologie, Ontogeneze lidské psychiky**
- své poznatky získané při studijních pobytech v USA tvořivě aplikoval na českou situaci a celým svým dílem přispěl ke snahám o vytvoření české exaktní pedagogické vědy
- za předmnichovské republiky usiloval o jednotnou školu vnitřně diferencovanou
- s jeho jménem byly spjaty také snahy o zavádění pracovních metod, o globalizaci a o aplikaci metod samoučení

Vývoj českého školství přerušeno okupací 1939-1945

- v letech 1945-48 boj jednotlivých politických stran o charakter našeho školství
- po vítězství KSČ v roce 1948 je školským zákonem schváleným **21. dubna 1948** zavedena **důsledná koncepce jednotného školství** v duchu marxisticko-leninské ideologie
- je zdůrazněna političnost škol, povinná školní docházka se prodloužila z osmi na devět let
- jednotná státní škola byla rozdělena na tři stupně:
  - první stupeň tvořila škola národní (1. - 5. ročník)
  - druhý stupeň čtyřletá škola střední (6. - 9. ročník)
  - třetí stupeň tvořily školy povinné a výběrové – gymnázia

- základní odborné školy (od r. 1954 školy učňovské)
- v roce 1953 změněna povinná školní docházka na osmiletou, v roce 1959 je opět prodloužena na 9 let, střední vzdělání bylo realizováno na tříleté střední všeobecně vzdělávací škole (v roce 1968 prodloužena na 4 roky a začala se označovat opět názvem gymnázium)
- v souvislosti s novým pojetím základního školství, které začalo být do praxe zaváděno od roku 1976, byl 1. stupeň základní školy zkrácen o jeden rok (1. - 4. ročník), základní škola byla tudíž osmiletá, povinnou desetiletou školní docházku dokončovala mládež ve dvou prvních ročnících středního vzdělávání

Vývoj po r. 1989

- po 17. 11. 1989 vyvstala nutnost přehodnocení a úpravy stávajících učebních osnov; česká pedagogická teorie navázala na tradice školství hlavně z předmnichovské republiky a navázala kontakty se západní pedagogikou
- významné pro rozvoj českého školství je i to, že byl umožněn vznik alternativního školství; např. na 1. stupni ZŠ byly postupně do praxe zavedeny tři vzdělávací programy:
  - **Obecná škola**
  - **Základní škola**
  - **Národní škola**

- vznikla řada alternativních škol: školy církevní, waldorfské, montessoriovské, daltonské, Zdravá škola aj.
- rozšířila se síť vysokých škol, vznikají vyšší odborné školy
- **změny kurikula** - uvolnění závaznosti učebních plánů a osnov, např. možnost vlastní úpravy obsahu, možnost vytvořit vlastní vzdělávací program, svobodná volba učebnic
- formální rámec školské reformy je dán přechodem od jednotných osnov pro všechny školy k vytváření rámcových vzdělávacích programů (RVP), podle nichž si školy tvoří své vlastní jedinečné školní vzdělávací programy (ŠVP), tvorba a schvalování RVP stejně jako zavádění vlastních ŠVP probíhá postupně

Současný školský systém

- Škola je společenskou institucí, je také institucí pro společnost. Je proto řízena vzhledem ke společenským potřebám. Škola slouží různým očekáváním a požadavkům - ty jsou různé ze strany státu a společnosti, rodičů, žáků.

Funkce školy:

- vzdělávací funkce
- výchovná funkce
- ochranná funkce
- kvalifikační funkce
- selekční funkce
- integrační funkce

Teorie školských systémů

- **Pojem školský systém** (školská soustava) - jedná se o souhrn všech stupňů, typů a druhů školských institucí, které fungují v dané době na určitém jasně vymezeném správním území.
- **Stupně škol** se vztahují k určitým věkovým úrovním žáků, označují se jako:
  - **preprimární** - předškolní
  - **primární** - 1. stupeň ZŠ
  - **sekundární** - 2. stupeň ZŠ, SŠ, VOŠ
  - **terciální** - vysokoškolský

Školy se rozlišují podle

- **zřizovatele** - státní - ministerstvo, kraj, obec nebo svazek obcí
  - soukromé - jiná právnická nebo fyzická osoba (osoba, církev, nadace)
- **kurikula** - všeobecně vzdělávací
  - odborné
- **zaměření** - např. pedagogické, sociální, zdravotní

Znaky školských systémů

Školské systémy v různých zemích se od sebe odlišují.

Porovnávají se podle:

- **délky povinné školní docházky**
- **cíle**
- **kurikula**
- **řízení**
- **struktury**

Vzdělávací soustava, školy a školská zařízení

- Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání č. 561/2004 Školský zákon.

Školy

- **Mateřská škola**
- **Základní škola**
- **Střední škola**
- **typy středních škol** – dělí se podle zaměření, např. na gymnázia, průmyslové, zemědělské, zdravotnické
- **stupně středního vzdělání**
  - střední vzdělání - 1 nebo 2 roky denní formy vzdělávání
  - střední vzdělání s výučním listem - 2 nebo 3 roky
  - střední vzdělání s maturitní zkouškou - 4 roky

- **Konzervatoř**
- **Vyšší odborná škola**
- **Základní umělecká škola**
- **Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky**

Školská zařízení

- Poskytují služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťuje ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivní výchovnou péči.

- **Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků**
- **Školská poradenská zařízení**
- **Školská výchovná a ubytovací zařízení**
- **Školská zařízení pro zájmové vzdělávání**
- **Zařízení školního stravování**
- **Školská účelová zařízení**
- **Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči**

Státní správa a samospráva ve školství

- **Státní správa ve školství**
  - Ministerstvo
  - Česká školní inspekce
- **Samospráva ve školství**
  - Obec
  - Kraj